

August Varenius Conradus Copius

In Chaggaeum Exercitatio Altera

Rostochii: Richelius, 1650

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn772392188>

Druck Freier Zugang

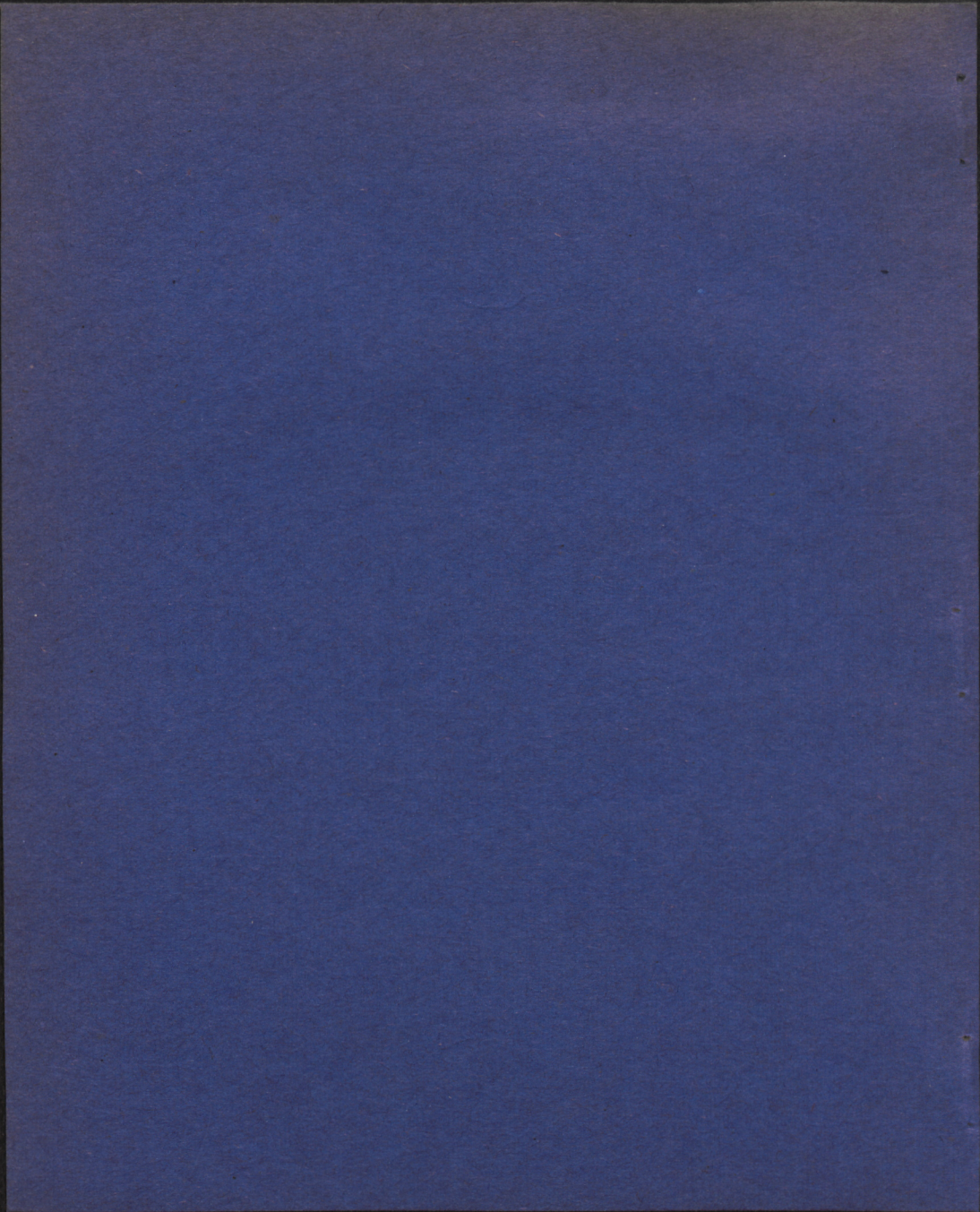

Ru. Med 1650

Varenius, August/a

Copius, Conrad

Shagg. II

כ"ט

IN CHAGGÆUM

Exercitatio Altera,

Quam

Annuente Altissimo

sub

PRÆSIDIO

VIRI

Admodum Reverendi, Clarissimi,

& Excellentissimi

DN. AUGUSTI VARENII

S.S. Th. & Phil. D. Prof. publ, in illustri

Academia Rosarum, Præceptoris, Fautoris,

& Promoris sui æterno observantiæ

cultu colendi,

Publicè discutiendam proponit

CONRADUS COPIUS,

HAMBURGENSIS.

Habebitur in Auditorio Majori ad diem

19. Octobris.

ROSTOCHII

Typis Johannis Richelii Senat. Typogr.

Anno c1s 1sc L.

*Admodum Reverendis, Excellentissimis,
Consultissimis, Clarissimis,*

DN. JOHANNI MOLLERO SS. Theol. D. Rev. Min. Sen. ad D. Petri	DN. M. JACOBO GROSSE ad D. Cathar.
DN. M. GOTHOFREDO GESIO ad D. Nicolai	DN. JOHANNI BALTHASARI SCUPPIO, SS. Theol. D. & ad D. Jacobi

in inclyto Hamburgo
PASTORIBUS VIGILANTISSIMIS.

DN. LUCÆ BECMANNO p. t. Judici.	DN. DAVIDI PENS HORN J. U. Lic.
------------------------------------	------------------------------------

Senatoribus amplissimis.

DN. M. JOHANNI COPIO Scholæ Joh. Collegæ.	DN. HERMANNO SCHELE Civi apud Hamb. eximio.
--	--

DNN. Meccenatibus, Promotoribus, Fautoribus, Patri, Affini,
eâ quæ meritis debetur, subjectione venerandis

S. P.

Honestæ mentis est, suæ virtutis, certè vigilarum edere specimina,
qualia in Academiis sunt Disputandi & Declamandi Exercitia,
quæ si Viris Doctrinâ & Dignitate Excellentibus probentur satis
amplum, id est, benè natæ menti Theatrum! Ea me causa im-
pulsit Excellentissimi, Clarissimi Viri & ad hanc Disputationem publicè in
Roseto hoc Varno-Baltico defendendam, & vobis, quibus omnia debeo,
& quorum singularis favoris & patrociniy luculenta documenta habeo de-
dicandam. Agite, Disputationem hanc sub vestris titulis lucem videre,
sereno vultu concedite, & qui innumeris me beneficiis jam ornavistis por-
rò meis studiis Academicis in sublimi vestrâ speculâ, vel honorabili Spar-
tâ, favete: sed & ad usq. lentè revolubilem Platonis annum publico pa-
trix bono valete. Dabam celerr. ex Museo meo in inclutâ Ros. A-
cad. 11. Octobr. Anno 1650.

V. Adm. Rev. Excell.
Ataplit. & Clarit. O.

CONRADUS COPIUS, Hamb.

Ad Dn. RESPONDENTEM.

SI nos usq; ageret menti vis propria nostræ,
Omnibus alta forent curæ. Sed terrea multos
Corporis affligit moles, frustra q; resistit
Cœleste imperium mentis. Tibi svaserat alta
Persvasitq; animus. Duraturæ hinc sibi laudis
Tempore nascetur, messis lætissima justo,

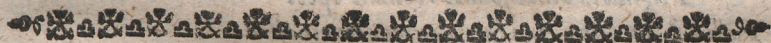
Cass. Mauritius, SS. Th. D.
eiusdemq; P. P. & Ecclesiastes.

Qui per te resonat Maschiah Gloria Templi
Sis, faxit, templi gloria Gambriuii.

Celerr. inter occupat.

A. Varenius.

Emtorem proba merx facile invenit, hand opus ullâ
Est hederâ; concinnè merx doctrina vocatur,
Quæ rutilis certat gemmis, fulvoq; metallo.
Hinc facile emtores nanciscitur: Et tua COPI
Mens pretium mercis tantæ æstimat, hinc quoq; gnarus
Emtor ades, voveo Tibi cedant singula faustè,
Doctrinæ ut mercem sartam rectamq; reportes-

Johannes Corfinius, Licent.
D. Mar. Past. & P. P.

Hac Romis est Copi, qua tela retorquet Apella:
Haggai textus † vera probare potest.

Maeste istoc studio, te gloria certa manebit;

Post Romis hunc demum premia Treva dabit.

† Cap. 2.

v. 7. 8. 9. 10.

M. Christianus Woldenbergius,
J. U. C. Crempâ-Holfat.

De Cathedra certamen inis Doctissime COPI
Deq; arduis, dabitq; laudem: Neve enim
Est leve, divini constanter, dogmata Verbi
Adversus hostes non leves tuerier.
Ergo maeste tuâ, sic sedulitate, Tibiq;
Accedet æqva crede fors laboribus,

Hac paucâ apponebat

Johannes Horstius, Holf.

Que sacer arcano vates oracula sensu
Occulit, ingenii detegis arte, Tui;
Nil rerum jam nocte latet, facilisq; legenti
Pagina divinas sponse recludit opes.
Fallor? an Agæum sacro qui concepit ostro.
Spiritus, his animos afflat, Amice, Tuos?

Honoris gratiâ pos.

Hieronymus Prætorius,
Hamburg.

IN CHAGGÆUM
EXERCITATIO ALTERA
& ULTIMA.
PHARASCHA V.

I.

undamentum eminentiæ domus secunde præ pri-
ma, tum ex illâ mirabili רעש seu commotione,
tum ex כבוד הגוים כבוד הגוים, tum vel maxu-
me ex voce כבוד כבוד totaque Phrasi: *Implebo hanc*
domum gloriâ, in primâ Disput. excussimus, idq̄s
gloriosam Magni Dei & Salvatoris nostri JESU

Christi seu *Zemach illius Sach. 3. & 6. Regis & Sa-
cerdotis in Israel*, tertiiq̄; templi Spiritualis, Majestatici Instauratoris,
sub & in hâc domo manifestationem & Schechinam esse, vendicavi-
mus. Quid *Judaorum Magistri* huic veritati Propheticæ opponant,
nunc examinandum erit.

2. Et quidem dissensum, circa illustre *de gloriâ domus secunde*
vaticinium, ipsi produunt, dum passim tritum illud נחלקו בזה דור ודור
in acie ponunt. R. David Kimchi: יש אמרים בשנים ויש אמרים
בכנין id est, *Sunt qui dicunt, illam magnitudinem (quando dicitur:*
Magna erit gloria domus &c.) consistere in majori duratione: alij in i-
psius operis magnitudine vel pulchritudine. Addit sententiam:

דור ודור הורה כו ביה ראו עמד תי שנרה וביה שני
; דור שנה i.e. *Utrumq̄; rectè quia domus prima 110.: secunda 120. duravit*
annis. pergit: ודור כשכתב ודור i.e. & sic major
quodq̄; fuit magnificentiâ molis vel edificij: provocat ad Rabbios Ante-
cessores, Josephum Gerionidem, & ad illud, quod sub Herode ad omni-
um seculorum invidiam domui secundæ accessit stupendum orna-

A men

mentum. Sic Sch. Jarchi: **חד אמר בכנין וחד בשנים ששנו**:
ביר ראשון תי שנה ובית שני תך שנה: id est, *Unus dicit illam
majorem fuisse adifici magnificentia: alter annorum 10. excellentiâ.*

3. His dubitantibus rectè se opponit R. Abarbanel: **הפירוש**
הזוה קשה לסבול מפאת הספקות אשר העירות עליו:
id est, *Illam utramq; expositionem admittere durum est, propter dubia il-
la, quæ excitari contra illam. Quænam sint illa constat ex quæstione
ejus secundâ, tertiâ & quartâ, scilicet 1. כי הקב"ה סולק שכונתו
מישראל ולת רצה לחשפיע חמשת הדב' שחסרו בבית בו
מה רעש בזמן בנינו וכימי הרודוס שנאמר עליו: כשכתוב במ"ר
i.e. Quoniam nec in ipsa adificatione templi secundi, nec in diebus Herodis
fuit tam magnifica commotio, de qua dicere potuisset Proph. Deum caelum,
terras, mare & aridum potenter commoturû, adeoq; illum רעש nec de Has
moneorum temporibus, nec de Herodis Magni magnificis in templum am-
plificandum sumitibus intelligendum.*

2. **אז אפשר שהבית שכנור** 3.
זרבבל במדה אשר נתן להם מלך פרס היה יותר נכבד מן הבית
שלמור: id est, *Impossibile est, ut domus à Serubabele ad men-
suram à Rege Persiæ sibi datâ adificata, gloriosior splendore dici possit domo
à sapientissimo Regum Salomone ad mensuram ipsius Dei adificata.*

4. **אף שנאמר שהבנין שעשה הורודוס היה יפה ועשיר מאד**
לא מפני זה ראוי שנחשוב שדמה בו פניו אל הבית אשר בנה
שלמור כי מזה שזכרו חז"ל מיפיו וטובו של בית
הורודוס היה בערך הכיור אשר בנה זרבבל: id est,

*Ex illo, quod dicitur, de adificij ab Herode extructi, pulchritudine, & di-
viti splendore non sequitur illam domum suâ pulchritudine & splendore
velex æquasse, vel superasse pulchritudinem vel splendorem domus primæ:
sed tantum rediisse ad pulchritudinem, & splendorem, quem habebat, sub
Serubabele, adeoq; ne hæc quidem insigni splendoris & magnificentie ac-
cessione jam factâ dici potuit, quod major fuerit domus secunda gloria,
quam prima.*

4. Qvæ

4. *Quæ de domus ab Herode extractæ splendore toties obijciunt*
 Judæi, sine dubio conveniunt cum illo, Joh. 2, 20. *Ἰσοραγοῦσι (α. κ.)*
ἐξ ἅσπιν ἰσοδομήθη ὁ ναὸς τῷ ἱεροῦ: Licet autem quæ hic dicuntur de
 46. annis: Beza ad primam ædificationem referat, Cyro XXX. annos:
 Cambyfi VIII: Magis duos annos attribuens: accedunt anni Darii
 (Beza: Hystaspidis) cujus anno VI. absolutum sit templum Esra 6, 15.
 adeoq; à primo Diplomate Cyri de ædificando templo ad ejus perfe-
 ctionem computat hos 46. annos: rectius tamen, sine dubio, faci-
 unt, qui ad instaurationem Herodianam, totum hoc 46. annorum tem-
 pus referunt. fuit quidem ipsa instauration non nisi 8. vel 9. annorum:
 continuatio tamen operis & perfectio totalis non nisi sub Agrippa, an-
 no Tib. Cæs. 15, ad quem ab anno 19. Herodis M. sunt anni 46.

5. Pergit R. כל שכן שהכתוב לא אמר צדוק ירפי חבית הזה
 האחרון ולא העושר ולא רוב התמדה הכנין אל- אמר הכבוד
 id est, *Quin accurate notandum Prophetam non dicere: Majorem fore vel*
pulchritudinem vel opum splendorem, vel durationem domus posterioris:
sed Gloriam, quæ nulla alia esse possit, quam illustris divina presentia.
 Hæc omnia præclare contra Rabbinos Antecessores disputat Abarbi-
 nel: recte majorem splendorem, vel magnificentiam externam domus se-
 cunda præ primâ negat: recte non in externo splendore: sed GLORIA
 illam præminentiam statuendam, affirmat: sed & non obscure per-
 Messia manifestationem gloriosam, hanc GLORIAM explicat: malè a-
 talem Gloriam, & quicquid hic dicitur ad tertium templum applicat.

6. *Gloriam domus posterioris intellecturus, quæ prioris*
gloria fuerit & dicatur, ut intelligat, necesse est. Scilicet exeuntibus
ex Ægypto Israelitis Dominus ipse in illa 40. annorum peregrinatione
antevit illos, diu in columnâ nubis: noctu in columnâ ignis: nec re-
cessit columna nubis illius diu: nec columna ignis noctu ante populum
 &c. vid. Exod. 13. v. ult. c. 14, 24. Illa ipsa *nubes הענן* vel הכבוד
 postea operuit tentorium à Mose erectum, & (sic) gloria Domini im-
 plevit tabernaculum, usq; adeo ut non posset Mosche venire ad tentorium
 conventus: nam habitavit super illud *nubes illa* (gloriosa) & gloria Do-
 mini replevit tabernaculum illud, vide plur. Exod. 40. à v. 34. ad f. cap.
 Eadem Schechina, *nubes gloriosa* vel GLORIA fuit in templo primo, &

replevit domum Domini & S. Sanctorum, cum in id introducta esset arca: quin nec ipsi sacerdotes stare potuerunt ad ministrandum coram Domino: nam gloria Domini implevit domum illam, vid. Lev. 9, 23, 24. 1. Reg. 8, v. 10. u. Atque hæc primi gloria templi: At templi secundi illustrior gloria promittitur, quæ nulla alia esse potest, quam Deus (non in nube non in igne: sed:) in carne manifestatus, ipse Scilicet Dei Filius, qui nunc caro factus est, & ἐσθλῶσων ἐν ἡμῖν: sed & illustri suâ præsentia sub & in domo secundâ, fecit ut major esset gloria domus secundæ, quam primæ. Sicut autem de prima illâ Dei ipsius in Tabernaculo, seu Ecclesiâ primâ Judaicâ, præsentia verbum שֶׁכֶן Mosche: Ita de hac altera verbum ἐσθλῶσων Johannes usurpat: illam Schechinam cognatâ voce exprimens, quin, sicut illa præsentia divina שכנתא apud Ebraeos dicitur: Sic & ipse Dei filius toties in Paraphrastis Chaldæis: sed & Johanne id quod diximus mysterium respiciente ἐσθλῶν & Θεῶν dicitur, vid. locus illustris Apoc. 21.

7. Notetur igitur, quod non de magnitudine molis, vel durationis, vel pulchritudinis: sed GLORIÆ loquatur Propheta: notetur inquam vox כבוד quæ de divinâ & illustri revelatione, Schechina, seu Dei filio, in nube gloriosâ Tabernaculi & Templi primi est usitatissima: imò tota Phrasis: Implere gloria templum, quam Chaggæus hic habet, necessario ex allegatis supra locis est exponenda. Conf. de Schechinâ Ecclesiæ N. T. & illustri hæc materiâ Esa. 4 v. penult. & ult. item cap. 60, 1. z. R. Abarbinel discursum prolixum in hanc Pharascham claudit: הנה החכמה שפר עור אחת לא נאמרה על כור: שני כי אם על הכיור העתיד להיות הראה השי לנביא אנכי גררא דכור שני ענין הכיור העתיד שידרה כיתה לכבוד: ולתפארת: id est, Tota hæc pharascha non loquitur nisi de domo futurâ (tertia) nam Dominus benedictus ostendit Prophetæ suo per occasionem domus secundæ, rationem domus ultime seu tertiæ, ita glorificandæ. Sed hæc Disputat. 1. excussimus. Nunc saltem notetur illam expositionem de templo tertio contrariari, 1. tam generali, Propheta, quam speciali hujus Pharaschæ propositioni, & resolutioni. 2. tam emphaticæ domus secundæ determinationi: implebo, inquit Deus, hanc ipsam domum, הכיור הזה Dieses Haus/ ja eben dieses Haus. Gloria: sic statim

statim in v. 10. Major erit gloria *hujus domus, hujus ipsius, hujus poste-*
rioris (quam scil. vos putatis esse כבודו כבודו in comparatione ad pri-
 mam) quam prioris illius. Ecce quam signanter Spiritus S. domum
 illam, quam cum ædificabant, in quam digros intendere Propheta
 poterat, imo quam Propheta unice tuã curabat, specificet, ut illi con-
 tradicere, grande sit piaculum. 3. Esræ c. 5, v. 2. & 6, 14. collationi.
 4. Vetustissimorum Ebreorum expositioni. Sed & 5. Expressæ *Ha-*
rifchon & haacharon oppositioni, quæ cum obtinet, *non specificato alio*
interveniente secundo, secundum, idq; postremum & ultimum notat.
 Nugæ enim sunt, quando ille ait: ראשון ואחרון לא יאמר בשום
 צד על שנים בלבד אבל יאמר ערום אחד שני כי ראשון
 ואחרון לא יפול כי אם במנין שלשה או משם ולמעלה
 id est, *De duobus dicitur non Rifchon & Acharon: sed Echad, & Scheni,*
i. e. primus & secundus: nam prior & posterior seu Rifchon & Acharon
non dicitur, nisi ad minimum sit numerus ternarius, vel illo superior: Fal-
 sitas regulæ constabit ex Exod. 4, 8. 9. Esa. 44, 6. cap. 48, 11. ut pluri-
 bus illam examinare, frustrasit. Et sic clauditur *pharascha de templi*
secundi gloria. De quâ plura diximus Disp. 1.

PHARASCHA SEXTA.

Cap. II, à v. 10, ad 20.

I.

Argumentum hic est sextum ab *evidenti imperata rei fructu, be-*
nedicente Deo, scilicet, quia, sicut operis intermissi comes perpetua
fuit infelicitas: sic nunc, operis incepti & continuati comes, est & porro
erit omnimoda felicitas, ubi ad experientiam provocat. Conferendo
 statum pristinæ infelicitatis, cum præsentî omnimodæ felicitatis, *Ihr*
sehets ja vor augen/ daß es euch von dem 24. Tage des 9. Monats in al-
len euren Vornehmen besser gelungen: Und daß ihr an stat des vorigen
Fluchs etwel Segen spüret. Conf. cum hoc argumento, Esa. cap. 6, 14.
 ubi Judæi dicuntur: וּבְנֵי וּמְצַלְחֵי בְנֵי אֲדִיפְסוּ, & prosperè egisse, *secun-*
dum quod prædixerat Chaggai: sic ibid. וּבְנֵי שְׂכֵלֵיךְ: respicit maxi-
 mè orationem hujus pharaschæ. Transit autem ad hoc argumentum

A 3

occa-

occasione novæ prophetiæ, geminiq; typi monstrans in utroq; fundamentum prioris infelicitatis: *Res sacra tactu non sanctificat profanã: at res immunda solo tactu polluit rem sacrum & profanam*, v. 11. 12. 13. applicatio fit v. 15. *ita tantum abest, ut vos habtenus variis sacrificiis & religiosis operibus sanctitatem contraxeritis, ut potius illas res sacras, oblationes; festorum celebrationes, preces, cordis immunditie inquinaveritis & abominabiles maxime reddideritis.*

2. Inscriptio pharasc hæc est in v. 11. in mense sexto die 24. qvi est *Elul* aggressi sunt *functionem* vel *opus domus Domini exercituum*, vid. *Pharasc*. 4. cap. 1. vers. 14. & ult. scilicet: **לְהַכִּין הַמִּלְאכָה**: id est, *ad disponendum edificij opus, lapides, ligna, aliag; necessaria*: pauloq; post intervenit publicum Darii Regis Diploma: hinc jam fervet opus, adeo *ut mense nono*, qvi est *Kisleu die 24. cœperint actualiter edificare domum Dei* cap. 2. v. 18. & hoc ipso *vigesimo quarto die mensis noni* utraq; hæc posterior *Pharasc* obtigit *Chaggæo* **לְאמֹר לְכַהֲנִים** ad dicendum Sacerdotibus **לְשׂאֵל אֹתָם בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת עַל הַלֵּכוֹת קֹדֶשׁ שׁוֹמְאָה וְטָהֳרָה** id est, *ad interrogandum eos in nomini Domini exercituum de legibus sanctitatis, pollutionis & munditiei*: verba sunt Rabbini. Atq; hinc patet v. 11. 12. item quid notetur ibidem voce *וְתִרְרָה* seu *Legis*.

3. Casus *Legalis* geminus proponitur Sacerdotibus: unus in vers. 13. de *sanctificatione*: alter in vers. 14. de *pollutione*, vid. *Textus*. *Tremellius* ׀ in **וְנִגְעָה** *disjunctivè* explicat: item species illas *panis, pulmenti vini, olei, vel cujuslibet cibi* exponit de rebus sacris: item illud **וְהִקְרַשׁ** ad *virum refert ferentem carnem sanctam in extremitate vestis sue*: at ׀ *Schevatum*, quod in praterito **נִגְעָה** post futurum absolutum **יִשְׂנֶה** est *conversivum*, hinc fieri *disjunctivum* non concedendum: manifesta est horum duorum versuum oppositio: scilicet in v. 14. quæritur, de tactu **טָמְא נֶפֶשׁ** seu *polluti, vel rei polluta*: hic de tactu **קֹדֶשׁ רַבֵּר** *rei sanctæ*: ibi: *si res polluta seu טָמְא tangat חוּל* seu *profanum*: hic *si res sacra tangat חוּל* seu *profanum*. Præterea. ibi in vers. 14. interrogatio **וְהִטְמִינָה** non est de **נֶפֶשׁ טָמְא** id enim quæri non poterat: sed de **כָּל אֱלֹהִים** repetitis scil. ex v. 13. illis speciebus. E. hinc quoq; interrogatio **וְהִקְרַשׁ** v. 13. *non nisi de illis vini, olei, panis &c. speciebus prædicabitur*. Notetur saltem aliud:

aliud: *profanum esse, aliud sacrum, aliud pollutum.* Res separata ab oblationem vel cultum dicitur *sancta* קדש: res nondum separata ad usum sacrum est חריז seu *profanum*: Res live fit sacra live profana, live vel *ex mortuicini contactu*, vel *aliâ ratione inqvinetur*, fit טמא seu *polluta*. Panis ille, vinum, oleum, cibus in v. 13. erat *profanus*, id est, nondum sacratus, nec tamen *pollutus*: & hoc fundamentum fuit sine dubio erroris Tremell. Scil. quia ipso tactu species illæ demum polluantur in v. 14. E. fuerunt antea sacræ. Resp. *vel profane.*

4. Quæritur jam 1. *an res sacra, e. c. caro sancta contactu sanctificet species illas profanas, panis, vini, olei, cibi, &c.?* Respond. negative. Rursus 2. *An vero contactu rei polluta seu נפש טמא id quod profanum est, fiat pollutum?* Resp. affirmative. Laudo hic Lutheri versionem: Wenn jemand heilig Fleisch rühre in seines Kleides Gehren/ und rührete darnach mit seinen Gehren Brod/ Gemüse/ Wein/ Oel/ oder was für Speise were/ würde es auch heilig? Item: Wo ein Unreiner von einem berührten Aß/ dieser etns anrührete/ würde es auch unrein? Chald. קדש בשר per קודשא בשר reddidit: at verbum היקדש Wirdes auch heilig? per היסתאב An pollutetur? Wird es auch unrein? qui eadem voce reddidit quoq; in v. 14. היטמא. Inde est quod Rabbini planè *contradictorium sensum*, Prophetæ affingant, & quæstionem primam cum secundâ confundant, adducti vel seducti potius auctoritate Targum & Talmud. Gemara Massechet Taanith. Illud בשר קדש explicant per טמאת נבירה או שרץ: item היקדש per היטמא ut sensus primæ interrogationis sit: *An res polluta, a tactu suo polluat rem profanam?* Sacerdotes id negasse: sed hæc sunt falsissima, & verbi sequenti contraria: Hinc prolixè disputant: An sacerdotes erraverint בוון התשובה, & si quæ plures sunt *quæstiones Magistrales*. Hinc meritò quærit R. Abarbinel quare בשאלה הראשנה id est, in quæstione primâ sit היקדש: in altera היטמא adeoq; לשנוח מתחלפות si fit הענין אחד id est, *argumentum unum*: Ego verò, inquit, *juxta renuitatem intellectus mei* puto quod בשר קדש non dicatur, de נבירה vel טרפה vel כל דבר שומאח id est, *sed de omni carne* שנתקדש לגבוה וקריב ערל המזבח id est, *Quæ separata est ad elevandum illam & accendendum super altare.* Talis, inquit, *res sacra non sanctificat rem profanam.* שאין כח בקדש לקדש מה שאינו קדש Re-
cussimè

atissimè contra socios vel Antecessores disputat, autoritate Thalmu-
dicâ neglectâ hic Rabbinus.

5. In vocibus difficultatis parum est. Vox כֶּשֶׁר Hebr. tam latè
patet, quam Καρξ Græcis vel Hellenistis, hinc ossibus contra distin-
guitur Gen. 2, 23. Spiritui opponitur, & pro corpore usurpatur Esa.
cap. 31, 3. sed & esse in carnem unam, idem quod esse corpus unum,
quomodo vetores Germanos, ait Tacitus, uxores amasse tanquam pro-
prium corpus. Sed & pro totâ personâ Esa. 40, 5. pro non regeneratâ
naturâ, Genes. 6. Ubi Græci numero plurali expresserunt Καρμους,
quod non nisi semel in numero multitudinis reperire licet in Scri-
pturis Prov. 14, 30. ubi est: מֵרַפָּא לֵב בְּשָׂרִים חַיִּי ubi vita carnum
est totius corporis omniumq; membrorum bona constitutio, vid. &
Græci in Levit. 21, 6. Vicinum huic in sensu est. שָׂאָר quod de Co-
turnicibus dicitur Pl. 78. Sed magis tamen speciale, quomodo qui
ex unâ carne egressi sunt, propinqui sc. & consanguinei שְׂאָרָא dicun-
tur Levit. 18, 12. ubi כֶּשֶׁר שְׂאָרָא seu caro carnis est consanguinea, ab
una carne quasi recisa, vid. Onkel. Hieron. Vulg. Sant. Pagnin. quem
malè hic correxit Ar: Mont. In קָרָא segregationis specialis est signifi-
catio seu בְּרֵשֶׁת חַיִּים, quâ voce gaudent Syri. Unde quò specialior est
segregatio eò major quoq; est קָרָא. Inde, quod קָרָא דֵּוּמָא וְגַ-
מְלִיטָא, Soli S. Sacerdoti כְּפָרִים בְּיָוִם ingrediendum cum san-
guine erat, insigne J. CHRISTI & ἐπεσπύων τοῦ ὁδοῦ αὐτοῦ: Imò ipse
Christus κατὰ σῶμα ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν à peccatoribus קָרָא קָרָא sanctum san-
ctorum dicitur. An contrarium in ipso themate admittat significa-
tum (nam in קָרָא Cynædo דָּעֵסֶנֶסֶוֹסִיטָא & קָרָא prostibulo nexus
iusta est ratio) tam in hac voce nobis probatur: quam in חֶסֶד
& בְּרָךְ.

6. In כֶּנֶף significatio est extensionis, & in extensione extre-
mitatis sic 1. Sam. 24, 5. 6. 7. sic avis ale Deut. 4, 19. Sic in acie, ex-
tensio castrorum, vel copiarum, der rechte oder lincke Krieges-Flügel:
sic Dan. 9. מְשֻׁמֵּם עַל כֶּנֶף שְׂקֻצִים מְשֻׁמֵּם Luth. Bey den Flügeln wird
seyn der Grenel der Verwüstung. At minus expressus vocum positus,
punctatio, accentuatio: non est כֶּנֶף absolutum: sed כֶּנֶף cum Sch-
va-Parach, per regimen constructum: nec ulla ratione per accentum
conjun-

conjunctivum, illud כנף est à שקוצים separandum: nec illud שקוצים per evidentem Spiritus S. distinctivum characterem, cum Mischomem conjungendum: sed reddendum: *Alis abominabilissimis præerit* (cum summo imperio) *devastator* (Titus Vespasianus) *Deij/ oder über die Flügel der Greuel/ wird seyn der Verwüster.* Deniq; נפש טמא est qui ex contactu cadaveris est pollutus: probatur ex Lev. 22, 4. & c. 21, 1. Num. 5, 2. talis enim exsulabat castris divinitatis, non tamen Castris Levitarum, nec Israelis, ut Leprosi & זכרים. Confer & Num. 6, 6. quæ נפש, quod respectu formali, pro cadavere, seu corpore animæ contradistincto supponere, nondum concedimus. Vox autem טמא in Pihel, & impuritatis illationem formalem: & pronunciationem quasi forensam notat Genes. 34. v. 5. 13. Levit. cap. 13. v. 3.

7. Sequitur in v. 15. quæstionum Sacerdotalium applicatio. *Et respondit Chaggai, & dixit: Sic hic ipse populus: Et sic hæc ipsa gens cor amme, dictum Domini, & sic omne opus manuum illorum: & quodcumq; offerunt, pollutum illud:* adeoq; tantum abfuit, ut sanctificentur per sacrificia, aliaq; opera, ut potius illa polluant hæctenus, immundo contactuq; omnia fœdent. Atq; hæc publicæ calamitatis & maledictionis causa hucusq; extitit: in quo ad experientiam provocat Propheta v. 6. *Et nunc adhibete quæso animum vestrum* (ad opera vestra) *ab hoc ipso die* (quo ædificationem templi feliciter aggressi estis) *& supra: sed & adhibete animum ad tempus, quo nondum ponebatur lapis super lapidem in templo Domini,* id est, conferte opera & vias vestras quæ ædificationem templi susceptam præcesserunt, cum illis, quæ post cæptam instaurationem vobis obveniunt: ibi fuit perpetua infelicitas: hic omnimoda felicitas. Noretur hic 1. distinctè jubet eos animum adhibere primò ad id, quod contigit post susceptum ædificationis opus: deinde, ad id quod ante: illud in membro primo: hoc in membro secundo. 2. ובערה & supra respicit tempus incepti hujus, qui non interrumpēbatur, sacri laboris, vel intervallum à die 24. mens. sexti ad 24. mensis noni à quo die indies majorem senserant benedictionem. 3. Illud, *antequam poneretur lapis super lapidem.* Chald. ita exponit: ער לית חשם נרכך ער ער לית בחיכלת דמי id est, cum nondum dispositus esset ordo (lapidum

B

pidum

pidum) super ordinem. Sed & 4. — pro — non quidem in-
 usitatum, vid. Ezech. 18, 6. II. cap: 22, 9. quod explicatur per ער c. 18,
 15. hic tamen illud minimè necessarium: cum lapis ad lapidem po-
 natur, omnino in tali lapidū ordinatione, *ein Stein bey oder gegen dem
 andern*. Igitur pergit Propheta v. 17. *Ante esse illa* (id est, ante susce-
 ptum ædificationis opus, ubiq; erat maledictio in omnibus terræ
 proventibus: nam) *veniens ad acervum viginti* (modiorum: ערמה
 Ruth. 3, 7. Cant. 3, 7. ערמות ער מוח acervatim 2. Chron. 31, 7. no-
 tatur autem hoc loco: *השדה שראוי לשום ממנה כו סאין* id est,
Ager unde 20. ad minimum sat a seu modios polliceri sibi poterat colonus,)
& fuit (non nisi) *acervus decem* (modiorum) *Venit* (aliquis) *ad lacum*
torcularis (ille est קב Efa. 5, 2. hinc יקב תבואה Num. 18, 30. plural.
 Job. 24, 11. Jer. 48, 33. Ebrei ita definiunt, quod sit הגת הלפני הגת
 כור שלפני הגת id est, *fovea ante torcular, in quam ex calcatum
 fuit vinum) ad exhauriendum* (להוציא לשאוב per לחשוף) re-
 ctè exprimunt Rabbin: significationem habet dénudandi, item, in
 liquidis, exhauriendi, quod cum fit, denudatur fundus, vid. Efa 30, 12.)
quinquaginta torcularis (men furas, vel bathos: פורה bis tantum repe-
 ritur, hic & Efa. 63, 3. Ebrei per ריכות הענבים ביקב id est, *excal-
 castionem uoarū in lacum torcularis*, Chald. hoc loco: פורים
 reddidit per דחמר גרבין חמשין id est, *quinquaginta mensuras vi-
 ni) & fuit mensura viginti*. Percussit vos uredine segetum, (Rad. שרף
 adurere, vel uredine segetes consumere; non nisi Genes. 41, 6. 23.
 hinc שרפה & שרפון vid. sim. loc. Amos 4, 9.) *rubigine* (plaga fege-
 tum, quando non est nisi conjuncta cum שרפון I. Reg. cap. 5. v. 37.
 2. Chron. 6, 28. Deut. 28, 22. Amos 9, 4. sed & hominum, notans
 Icterus, morbum regium, quo homo flavescit Jer. 30, 6.) *& gran-
 dine, cum omnibus operibus manuum vestrarum: Et non vos ad me,* (ha-
 tetenus conversi estis vid. Amos 4, 9. Hof. 3, 3.) *dictum Domini. Igitur
 ponite cor vestrum* (adhibete animum vestrum) *ab hoc ipso die, & supra*
*(à die mensis sexti vigesim: quarto) à die se. vigesimo quarto mensis no-
 ni: ab illo ipso die, quo redinstauratum fundamentum templi Domini,
 adhibete animum vestrum.* ל Specificantis exempl. Exod. cap. 20.
 v. 20. Efa. 32, v. 1. & cap. 21. v. 2. ante nomen temporis vel loci, pro-
 longantis Efa. 37, v. 26. למרחוק idem quod קרם מימי קדם uti dicitur
 c. 23, 7.

c. 23, 7. Sic למיום jam inde à die illo Esa. 7, 17. Jud. 19, 30. 2. Sam. 7. v. 6. Sic מבראשנה jam inde à principio, 1. Paralip. cap. 15, v. 13. Item, Michæ Cap. 7. vers. 12. Sic hoc loco notat evidentem temporis determinationem. *An adhuc (superest) semen in granario* (vim negationis habet hæc interrogatio, id est, Nullum vel exiguum vobis hæctenus superest in granariis semen: nam seminavistis multum, & reduxistis parum vid. sup. cap. 1, 4.) & (hæctenus) *ipsa etiam vitis, ficus, malus punica & oliva nondum protulit (fructum) at ab hoc ipso die benedicam.* (Scil. מה שבמגורה לשישא פרי לרוב ולטובה id est, id quod est in granario & quod in agro, ut ferat fructus multos & bonos.) Meminit autem harum specierum quod illæ erant excellentissimæ & celebratissimæ species arborum terræ Israelis: confer locus insignis Deut. 8, 8. ubi describitur זמרה הארץ id est, excellentia Palestinæ fructuum. מקום אשר ישימו שם הרגן est מגורה id est, Granarium. Chald. אררא aream. Et sic expedita est Pharascha sexta.

PHARASCHA SEPTIMA & ULTIMA, à v. 21, ad finem.

II.

Est in hac prophetia & pharascha ultimâ Argumentum ultimum & speciale, quod tamen & egregiè superioribus argumentis, & propositioni principali totius prophetæ consonat. Scilicet hæctenus generalibus usus argumentis Judæos omnes concernentibus, prophetavit ענין זרובבל ער: nunc ענין הכירה vel, cujus ille typus erat, המשיח illustri promissione suadet operis incepti continuationem: quia sc. ex tuo, ô Serubabel, semine tandem nasciturus est Messias, instaurator ille regni spiritualis, in quo uno ruentibus licet omnibus externis & corporalibus regnis, pax spiritualis erit, & ad omnem æternitatem perennabit. ita igitur tam illustri argumento commodissimè clauditur hæc Pharascha, totaq; Prophetia. Duo, uti diximus, promittuntur i. regnorum corporalium destructio, v. 21. 22. 23. 2. Messia ex semine Serubabelis oriundi

gloriosa confirmatio: *Fundamentum promissionis* est **נאם מוה** ter repetitum in ultimo hujus prophetiae versu: Factam esse promissionem illam eodem die, quo prior prophetia & pharascas docet vers. 21. Specialiter illam factam esse *Serubabeli* docet v. 22. memb. 1. rem singularem & planè mirabilem hic prædici, docet ad designandum apotelesma supernaturale, usitatus Character Spiritus S. *Ecce ego potenter commoturus sum caelos & terram* in membro 2. v. 22. quam potentissimam *caeli terræq; commotionem* describit Prophetæ in v. 23. 1. per *corporalium regnorum*, firmamentorum item bellicorum & Instrumentorum militarium destructionem. 2. Serubabelis sublimem exaltationem, & confirmationem in v. 24.

2. **כסא** Chald. כורסי Thronum seu solium Majestaticum notat Esa. 6, 1. Deut. 17, 18. **על כורסיה מלכותיה** Chald. **כמתבנה** Wenn er wird auff seinem Königlischen Thron sitzen. Antiquissimi Ebrei, ut patet ex eorum commentariis **שרים העליונים** id est, *principes superiores*, seu *Angelos regnis vel imperiis præfectos*, thronos vocant. Abarb. ad Dan. 7, 9. **כרסיה שכיבין די נור** id est, *Thronus ejus flammæ ignis* scribit: **הכסאות** id est, *Throni illi, sunt Angeli spirituales, & principales, qui præfecti sunt regnis, & illi appellantur in verbis Rabbinarum nostrorum כסא חכבור: atqve. id convenit cum Apostolo, qui thronos toties meminit in ordine angelorum. Verba **הפך & שמר** propinquas habent significationes. Mutatio utrobiquè notatur seu versio: sed hic propria & primaria significatio est mutationis per destructionem substantialem, eradicationem, vid. Jud. 21, 16. Deut. 4, 26. cap. 6, 4. cap. 21, 4. 2. Reg. 21, 9. Ibi vel in **הפך** mutationis sive substantialis sive accidentalis, significatio est primaria, *verändern*: e. c. **כי שי עורו** Jerem. 13, 23. **Kan auch ein Mohr seine Haut verändern?** Pf. 66, 6. & 105, 29. hinc est, *vertere* se ut Pf. 78, 9. *verterunt animi*, sc. quem ante procacissimum ostenderant: *terga dederunt in die prelij*: hinc *radicitus evertere*, cū de loco dicitur, *everfione Sod. ac Gomorra* quæ clausula sæpius additur Esa. 13. v. 19. Jerem. 49, 18. cap. 50, 40. Amos 4, 11. quomodo miraculosam, subitanam divinamq; everfionem & **πενολεθη** notat vid. Gen. 19, 25. & 29. Job. 28, 9. Jer. 20, 16. Deut. 29, 23. Ex his constabit horum prædicatorum hoc in loco ratio.*

מרכבה.

3. מרכבה ארכבא quod *vehi* significat, vel *curru*, vel *equo*, vel *asino*: hinc nomina רכב & מרכבה. Utrumq; currum significat, sed maxime militarem, ex quo in præliis usitato olim Persis, Ægyptiis, Indis more pugnabant: hinc *presæcti curruum militarium*, 2. Reg. 8, 21. conjunguntur cum pharaschim seu equitibus, vid. de Pharaone Exod. 14, 7-8. de Sisera Jud. 4, 14. de Absalone 2. Sam. 15, 1. De Persis, Curtius, quod *falcatos & hastatos currus eminentibus ab utraq; parte falcibus, & hastis cum fremitu in copias hostiles miserint & magnam stragem ediderint* וְחָרְמוּ לְפָנָיו אֶת־אֲשֶׁר־עָלָיו *Vir ad fratrem suum*, id est, unus ad alterum: de animatis & hominibus, Gen. 37, 18. cap. 42, 31. Exod. 10, 23. cap. 16, 15. cap. 32, 27. de re inanimata ut Cherubin super Arca Exod. 25, 20.

4. אֶת־חַתְמוֹתַי cui significatio est munivit e. c. ut sigillo, item obsignavit, vid. Deut. 32, 34. Es. 29, 11. est חַתְמוֹתַי in significacione *munitis s. muniti instar sigilli vel annuli obsignatorii*, vid. Job. 38, 14. *Kannst du dasselbe/ was fest und starck ist/ wie ein Siegetring/ wol verändern wie Robt?* Et hæc ratione Sigillū notat, cui insculptum est *insigne* aliquod, cum nomine, vid. Exod. 28, 11. v. 21, & 39, 14. Hinc facile constat, quid h. l. sibi velit vox חַתְמוֹתַי. Adde: Filius imago est substantialis, & *character* hypostasos patris, cui per æternam generationem pater & nomen & totam essentiam interius impressit, adeo ut Pater sit in Filio, Filius in Patre. *Nomen meum*, ait Deus, est in interiori ejus Exod. 23. Sed & de totâ Phrasi: *Pone me, ô Messia, fili Serubabelis, tanquam annulum signatorium*, id est, confirmabo te, tuumq; regnum majesticum, ut duret coram me in æternum. Conf. Cantic. cap. 5, 6. ubi fidelis anima, vel Ecclesia Christo desponsata sollicitè Servatori suo supplicans, sibi quod *divina nature & novi nominis impressionem*, mirificâ verborum dulcedine promittit. *Pone me, ô Messia, sicut sigillum munitum super brachium tuum: nam vehemens, sicut mors, est dilectio, &c.* Nec aliâs (quod notandum putamus) hæc phrasis: *Ponere tanquam sigillum*, reperitur in universis scripturis. Sed & conferatur locus Jerem. 22, 24. *Vivo ego, inquit Dominus, si Jechoniah esset sigillum super manum dextra mea, tamen ex inde evellerem te: vid. etiam v. 28, 30. & cap. 36, 30.* Ex quo textu, de Jechoniâ

B 3

dubitari

dubitari possit, an ille in *Genealogiam Christi* admitti debeat: & ta-
 men admittitur Matth. 1, 11. ubi *Josia* dicitur genuisse *Jechoniam*, vel
 juxta codic. Rob. Steph. *Joakimum*: hic *Jechoniam*: sed & an stan-
 te illa *Jechonia* horribili devotione (vid. v. 30.) *Serubabel* potuerit prin-
 cipiatum super Israel obtinere, tam recenti avi *Jechoniae* execratio-
 ne, & à successione seminis ejus rigorosâ exclusione: Resp. comm.
 Ebrei: גדול תשובה כמלך ארת הגזרה ואת השבועות: magna *pœnitentia* cessare fecit decretum, & maledictionis juramentum: igitur
 תשובתו רופתה ליה *profuit illi Jechoniae pœnitentia, in mitiga-*
tionem decreti. Vid. hoc loco Rabbin. Notetur etiam oppositio:
Ego, inquit Deus, robur regnorum vel quicquid est in regnis gentium ro-
bustum, magnificum, validum, fuditur exscindam: at te, ô Serubabel,
singulariter confirmabo: ita igitur repnorum corporalium everfio,
 & regni Christi gloriosi confirmatio pulchrè conjunguntur: sed & versus ultimus propter rerum *sublimitatem* triplici *Neum*
 JEHOVA confirmatur.

5. *Quae ad hanc ultimam pharascam porro faciunt videantur in*
questione 6. Rabbinum Abarbinelis: quam una cum cæteris nunc ordine
subjicimus. Igitur queritur:

1. *An in domo secundâ fuerit prophetia?*

אך ארול שבבית שני לא חלה נבואה: הלא תראינו
 שחגי נבא שם כן הנבואות הכתובות בספר הזה
 וכן זכריהו מלאכי:

Resp.	לפני	היתה	נבואה
	שנבמר	בבית	חסרה
	אחרי	השני	אחר
	fuit	in	instaurazione
	Prophetia	in	templi II.
	desit		perfectione.

2. *Quomodo stare possit illa de reîn-*
staratione secundi templi Prophetia magnificentia cum præcipuarum re-
rum carentia?

אם היה שהקבה סלק שכונתו מישראל כחרון בית ראשו
 ולא רצה להשפיע בבית שני רוח הקדש וללא אורים
 וחמים

ותמים ; ולת אש שמימי 4 ארון ארת כפורת וכתובים
; שכונה כמו שזכרו חז"ל במסכת יומא למד צורה
; בננין הכרת השני על נביאו וגו' *quare igitur Deus tam ma-*
gnificè & solenniter per Prophetas jussit ædificationem templi?

3. *Quomodo illa quæ de רעש item הגוים חמרת כל &*
amplitude gloriæ dicuntur Cap. 2. 6. 7. 8. conveniant conditioni
templi secundi?

4. *Quomodo proinde gloria templi secundi potuerit antecellere*
gloriam templi primi? v. 9.

אך אפשר שהכית אשר בנה זרכבל כמדה אשר נתן להם
מך פרס היה יותר נכבד מן הכרת שלמה:

5. *Quomodo v. illud: Et in hoc loco dabo*
pacem stare possit cum qualitate templi secundi, sub quo vel nulla, vel in-
certa, vel minus continua pax fuit?

זה כאמת לת נתקים בבית שני ; לת בזמן הבנין
על צוררי יהודה ; ולא בימי יונים ששם היתה מרחמת
החשמונאים ; ולת בימי בית הורודוס עד אחרונות
השמידה ומתי נתקיים אכ ובמקום הזה אתן שלום בזמן
כית שני:

Ad has quæstiones partim benè : partim malè respondet : melius ta-
men omnibus cæteris, Kimchio scil. Aben-Esra & R. S. Jarchio, quorum
ineptias etiam refutat. 1. Resp. Illam magnificentiam vel gloriam,
non consistere in externâ secundi templi specie, illa utidem, quæ de
cœli, terræ, maris & aridi, gentium item commotione, &c. dicuntur
magnificentiora esse, quam ut intelligantur de illâ רעש quæ templi secundi
primordiis fuit proxima, vel de illa quæ facta est sub Alexandro Magno,
ejusq; Successoribus, &c. Id rectè. 2. Id quod dicitur ולי הכסף ולי
כיהנה non notare auri argenti in templo secundo abundantiam : הוהב
כול כך לא ביהודים rectissime : בבית השני לת הורה עושי
ולת בבית השם 3. Domum secundam dici majorem domo pri-
mâ, non ædificii, non durationis, non externæ pulchritudinis : sed
gloriæ respectu : proinde errasse Rabbinos antecessores, qui Thalmud se-
cuti exposuerunt illud : גדול יהודה כבוד הבית הוה וגו' vel de
בניה

כבוד seu Templi secundi magnitudine, vel pulchritudine, vel duracione.

6. Quid innuatur per כבוד item per phrasin illam: Implere gloria vers. 8. Item quomodo כבוד fuerit כבוד posterioris templi pre gloria primi, ex accurata Scripturarum collatione expeditimus. Scilicet in V. T. gloria Domini explicatur per nubem gloriosam & divinam, quæ replevisse vel inumbrasse dicitur & Tabernaculum à Mose erectum: & S. Sanctorum, Templi prioris cum in eo reponeretur arca: Et de illo dicitur in locis Exod. Cap. ult. 1. Reg. Cap. 8. Et replevit gloria Domini tabernaculum, vel templum. Ibi igitur שכונה illa fuit gloria seu ipsius Dei sub nube presentia mirabilis. Hic etiam dicitur: ומלאתי את הבית הזה כבוד. - Quanam verò gloria? Num forte nube illa gloriosa, illustri divina presentia signa? Minime: sed multo illustriori: (nam major erit כבוד & c.) quod nullum aliud esse potest: quam quod ὁ λόγος. Καρξ ἐγερθε, καὶ ἐσκληώσῃς ἐν ἡμῖν, cuius δόξα, seu gloria verè fuit μονοθεῖος πατὴρ πατρῶν. Quod igitur ibi erat nubes gloriosa: hoc in templo secundo fuit ipsius Messie presentia de quo alibi Malach. Et veniet ad templum Dominus, & c. & cum Deus מתגלה בכבוד venit in templum secundum, tum major fuit gloria domus posterioris quam prioris. Illa gloria in V. Test. antiquissimis Ebrais dicta fuit שכונה: אֶכֶן quod de gloria Domini ipsius s. Domini habitatione gloriosa in S. Sanctorum freqvens est in Scripturis: in Paraphrasibus Chaldeis λόγον seu Dei filium, sæpè שכונה dici, atq; hinc esse, quod Græco verbo ἐσκληώσῃς in explicatione illius mysterij usus fuerit Johannes, imò quod illum Dei filium σκληώσῃς vocat: Ἰδὲ ἡ σκληώσῃς ὁ θεὸς μετὰ τῶν ἀποστόλων. καὶ ἡ σκληώσῃς μετὰ τῶν ἀποστόλων, Apoc. 21, 3. Nam ab Hebreo שכונה est Græcum σκληώσῃς & σκληώσῃς, & coincidit significatio. 4. Ut ad Rabbinum redeamus, eum parem quidem nedum majorum fuisse, dicit, vel magnitudinem vel pulchritudinem domus secundæ cum magnitudine vel pulchritudine domus primæ. Et licet, inquit, Josephus meminerit illam magnificam ab Herode factam domus secundæ redinstauracionem, licet etiam sapientes nostri multa dicant de domus posterioris pulchritudine insigni, tamen illi non audent illam

illam priori præferre: sed hoc saltem dicunt: Herodem ad eum magnitudinis & pulchritudinis gradum reduxisse domum secundam, quæm obtinuit postquam primò à Serubabele est perfecta. Hæc inquam, & si quæ cætera sunt, rectissime dicit ille Rabbini, sicut & illud, quod de pace corporali sub templo secundo explicari non possit id quod dicitur: ובמקום הזה אתן שלום. Sed in applicando vel concludendo vehementer errat, dum ad templum, quod sperat, certium, & liberatione Judæorum univ. salem detorquet tam manifesta Prophetie verba: possem hic in confutationem argumentorum, quæ adducit, digredi, nisi ad finem properandum.

7. Sexto igitur quærit: quomodo Pharisæi ma stare possit cum suo complemento? Verba ejus sunt: למה ידעתה נתקן יומה הנבואה הזאת ואין לנו לפרשה ערל חורבן מלכות בבל כי זה כבר עבר לפני שחגי למה נבא כי אם בשם שתי לדריון ולמה מפלחמו מלכי פרס כמו שכתב רשי ורדקן ועוד כי מיר: אחר שכננה זרבבל ארץ הבנים שב לבבל ושם מרת כמו שכתב יוסף בן גוריון ואיך אם כן לקחו השם ושמו כחותם ותמתי מחמפר שים איך עברו הוה: Rectiss: quod nec illud: אני מרעיש ארץ השמים וארץ הארץ: In v. 1. hujus sectionis de bellis Persarum &c. accipiat nec Zorobabeli convenire dicat, id quod dicitur: In illo die ponam te Serubabel tanquam חורם &c. conf. veram significationem vocum: והפכתי והשמרתי &c. & illud: ביום ההוא quin & quod contrarium non conveniat Serubabelis ætati, qui jam 130. plus minus fuit annorum, in templi secundi reedificatione: si jam de Serubabelis personâ, & illa qua per translationem Monarchie secunde ad Græcos, Authore Alex. M. facta est, commotione illa debent intelligi, sequitur Serubabelem supervixisse adhuc 90. fere annis: adeoq; mortuum esse anno ætatis 220.: quod præter Historie fidem minus probabile facit, illorum temporum ratio. Adde tamen ipsius Rabbini expositionem contractam: Hec, inquit, vera est meâ opinione Pharisæi hujus expositio: שהשי הוהיע ארץ זרבבל שחמלך אשר ומלך בי שרי בומן גאולתם משיח מורע זרבבל ומבית רודן ורארץ הקבר לחודיעו כל זה כדי לנחמנו ולדרבר ערל לבנו ועל זה אמר

C

ואקחך זרובבל בן שאלתי אל עבדי ושמתוך כחותם וגו' כי להיות
 מלך המיח מורעו אמר שיקחהו: והנה על דרך מדה שאמר:
 וגור עבדי נשי להם לעולם: שמלך המשיח הוא והיה דוד הוא
 ויהיה זרובבל להיותו חוטר חוטר יוצא מגזעם: *Dicit* 1. Dominum
 benedictū revelavisse per hanc Pharascham Serubabeli, quod Rex qui
 regnaturus sit in tempore redemptionis Israelis, futurus sit Messias,
 ex semine Serubabel & domo David. 2. Hanc pharascham subie-
 cisse Prophetiæ, ad consolandum Serubabelem promissione Messia.
 3. Et de Messia id: Ponam te tanquam sigillum &c. dictum esse. 4. E-
 undem Regem Messiam, cum sit ex semine Serubabelis non minus
 Serubabel dici posse (vel id de Serubabele dici, quod proprie Christo
 competit) quam alias David dicitur, propter eandem rationem
 generationis ex semine David. 5. Igitur Regem Messiam di-
 ci David, dici Serubabelem, quod sit virga ex radice vel stipite illo-
 rum. *Hæc inquam sunt vera, ut doleam hominem illum in veri-
 tatis agnita luce, non ulterius profecisse, & in illum, quem nos venisse
 credimus, Messiam, Dominum nostrum Jesum Christum, credidisse: sed
 in vanâ spe futuri adhuc & in templum tertium venturi Messia, animam
 infelicem exhalasse.*

8. *Nostrum jam est* ψαδεια θ' αιμυλις τελόγας καὶ Ἰη-
 αλωσων ἡθθ. *Rabbini Abarbin. suo iudicio nostram religionem contra-*
dictiorum convincentis retundere, & τὸν ἐν εὐεὶσμῆς ματαίολογον
ἐπισημαίνον. Elenchum ergo Anti-Christianum ita claudit: מפנה
הטענות שעשו חכמי הנוצ' שזכרתי בשאלות יראה שאין לפרש
הנבואה הזאת על בירת שני: Falsissime hæc dicuntur: nec
enim est consequentia: CHRISTIANI Pharascham Chaggæi de gloriâ
excellentiore & desiderij gentium manifestatione, non explicant de ex-
terna & terrestri gloriâ, vel splendoris excellentiâ. E. Planè non ex-
plicant de domo secundâ, vid. Diss. prima & maxumè Pharascha de
gloria. Pergit idem Rabbinus: מכח הטענות שעשיתי מלכרמה
שעיקרי אמונתם הם נמנעים בעצמם ויצאים מדרך המושכל
מכואר שאי אפשר שמפורש על פי דעתם: Falsissime dicit
vi instantiarum suarum, impossibilem esse nostram Christianorum
expli-

explicationem Pharaſchæ illius: quam potius in Meſſiâ noſtro JESU NAZARENO exactè completam, utraq; in Chagg. Diſput. evidenter docuimus: mendaciſſimè dicit, fundamenta religionis Chriſtianæ ſibi iſtis repugnare: quod in blaſphemos Judæos convenire, (quippe quibus ὁ Θεὸς ἔειπεν τὰς ἐπιφλωσε πὲ νοήματα. εἰς τὴ μὴ ἀγάσαι αὐτοῖς τὴ Φωτισμὸν τὴ δόξης JESU CHRISTI, ut ita in his ἀπολυμνήσις, ſit κεκαλυμμένον Evangelium, unde miſerabiles, ſibiq; contradicentes Prophetiarum ἐπελόγητες, vid. Kimchi. Jarchi, Ab. Eſr. Abarb. in hac Prophet.) novit, qui religionem Judæorum novit.

9. Sic falſiſſimè dicit התעצמו חרו הנצו שלי נאמר Resp. enim: CHRISTIANI ita argumentantur: Excellentia illa & plenitudo gloriæ, quæ deſcribitur per Meſſiæ manifeſtationem, & Gentium potentem ad CHRISTUM converſionem, competit domui ſecundæ: at non reſpectu excellentiæ externæ, mundanæ, ſplendoris corporalis. E. Reſpectu boni alicujus & Excellentiæ ſpiritualis. ſcil. Manifeſtandi ſub hoc templo Regis Meſſiæ, &c. Rabbiniſ autem ita argumentatur: Excellentia illa gloriæ eſt Schechina ſeu ſplendor externus glorioſus Dei, &c. Atq; talis non fuit in domo ſecundâ. E. In tertîa corporali domo ſeu templo demum ædificando. Sic porro, quod CHRISTIANOS illum שרע gentium per אמונתנו לקבלת קבוץ העמים explicare dicit ex parte concedimus, uti & illud quod de גשמות עבודת הקרבנות velut absurdum exagitat, cui tamen πάντες οἱ ἄστρον μαρτυροῦσι, vid. Eſa. cap. 2. 40. 60. &c. Pſal. 110, 3. Sachar. cap. 2. 3. 6. 7. 9. &c. at illas voces: Major erit gloria hujus, hujus inquam, ipſius domus, quam prioris, &c. formalitèr de Eccleſiâ N. T. & non de templo corporali Judaico ſecundo, nos explicare, negamus.

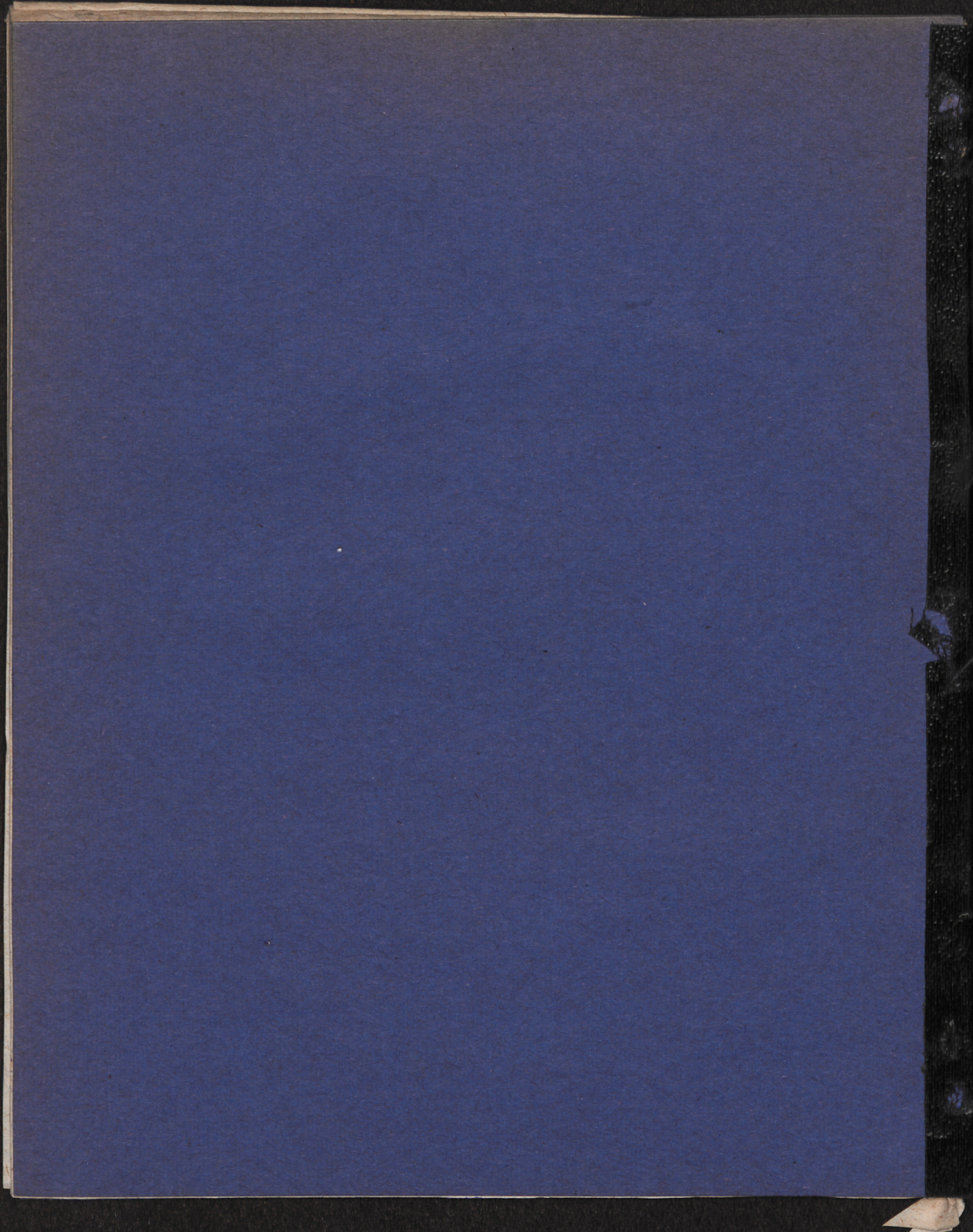
10. Sed Latinè Logicèq; videamus ipſius כטולים העצומים ſeu confutations quas vocat, validas. I. Quadringenti anni non ſunt מעט זמן. At tempus, quod interceſſit inter hanc Prophetiam, & noſtrum Meſſiam ſunt 400. anni. E. & per conſeq. non reſpici hæc Pharaſcha noſtrum Meſſiam. Resp. Limit. ſubjectum vel סתמית & ſimpliciter vel סמוכית ſeu relativè. Priori ratione conceditur

ceditur totum argumentum: sed id quod educitur à Rabb. ex conclus.
אין מתחייב. Posteriori ratione negatur major syllogismi. Ratio quia
magnum & parvum sunt עַל דָּ אֵלֶּיךָ הָיָה, seu כְּבֹרַת הַצַּרְפָּוֹת Scilicet
à prophetiâ Jacobi de Schiloh item Davidis, de יְבוֹן שָׁמוֹ, Esaiâ de יְלֵד
לְנוּ ad Messiam fuit רְדוּק הוֹמֵן: at à Daniele, Chaggæo, post
מַלְאָכֵי אַבְרָהָם Babylonis supererat מַעַט הוֹמֵן de quo Sacharias c. 9. Ecce,
ô filia Zion Rex tuus jam venit: intona jam jubilos: de quo Malachias
dicere potera: Bald wird kommen der Engel des Bundes! &c.

II. Quo tempore contigit רַעַשׁ Pharaschæ ultimæ eodem &
רַעַשׁ Phataschæ quintæ. At illa tempore Serubabelis. E. & hæc.
Resp. assumptionem negavit ipse Rabbinus in explicacione quando illam
Prophetiam interpretatus est de Messia Serubabelis semine.

III. De illo tempore est explicanda Prophetia, quo data fuit
pax in Jerusalem. At tempore JESU NAZARENI non fuit pax in
Jerusalem: sed potius קָצוּ בַשָּׂמֶר & כִּנְף שְׂקוּצִים מְשׁוּמֵם. E.
Resp. Limit. predicatum de שְׁלוֹם רוּחָנִי, de illa pace que est propria
regno CHRISTI, quod est justitia, pax & gaudium in Spiritu S. quam
pacem descripserunt in V. T. Prophetæ ut instaurandam, vid. Esa. cap. 11.
cap. 60. Sachar. cap. 9. In N. T. Angeli Luc. 2. & Apostoli ut morte & me-
rito J. CHRISTI instauratam, vid. Rom. 5. 2. Cor. 5, 16, Eph. 2, 14. ta-
lem pacem, quâ tempor fururi Messia in toto orbe cessabit bellum
corporale, & omnibus religionum diversitatibus sublatis, omnes gen-
tes convenient in unâ veri Dei religione somniandam & רִיקִי speran-
dam Judeo relinquimus. Objicit præterea Rabbinus multas CHRI-
STIANORUM sectas וְהַתּוֹרָה וְהַאֲמוּנָה הַתַּחֲלִיפֹת quæ exce-
perit JESUM nostrum. Sed illa id quod jam diximus falsam suppo-
nit: & extra כוֹונַת הַכְּבִרָא procedit. Nos hic Exercitatio-
onem in Chaggæum secundam & ultimam
claudimus.

עב : עב

conjunctivum, illud כנה est א שקוצים separ
 שקוצים per evidentem Spiritus S. distinctivum
 Mschomem conjungendum: sed reddendum
 mis prærit (cum summo imperio) devastator
 Bey/ oder über die Sichel der Greuel/ wird seyn der
 נפש נטמא est qui ex contactu cadaveris est po
 Lev. 22, 4. & c. 21, 1. Num. 5, 2. talis enim exfula
 non tamen Castris Levitarum, nec Israelis, ut
 Confer & Num. 6, 6. qva נטש, qvò respectu f
 seu corpore animæ contradistincto supponere
 mus. Vox autem טמא in Pihel, & impurita
 lem: & prononciationem qvæsi forensẽ no
 Levit. cap. 13. v. 3.

7. Sequitur in v. 15. qvæstionum Sacer
 Et respondit Chaggai, & dixit: Sic hic ipse populu
 cor anime, dictum Domini, & sic omne opus manu
 eunq; offerunt, pollutum illud: adeoq; tantum ab
 per sacrificia, aliaqve opera, ut potius ill
 immundo contactuq; omnia fœdent. Atq; ha
 & maledictionis causa hucusq; extitit: in qvo
 vocat Propheta v. 6. Et nunc adhibete qvæso a
 pera vestra) ab hoc ipso die (qvo ædificationem
 gressi estis) & supra: sed & adhibete animum ad
 ponebatur lapis super lapidem in templo Domini, i
 & vias vestras qvæ ædificationem templi susce
 cum illis, qvæ post cœptam instaurationem vobi
 perpetua infelicitas: hic omnimoda felicitas.
 tẽ jubet eos animum adhibere primò ad id, qvo
 prum ædificationis opus: deinde, ad id qvòd a
 primo: hoc in membro secundo. 2. ומערה
 pus incepti hujus, qvi non interrumpēbatur, f
 vallum à die 24. mens. sexti ad 24. mensis n
 majorem senserant benedictionem. 3. Illud
 lapis super lapidem. Chald. ita exponit: ער
 יו נרנך בחכלה id est, cum nondum dis

B

the scale towards document

illud
 cum
 abiliifi
 sianus)
 Deniq;
 tur ex
 nitatis,
 זכיר.
 avere,
 ncedi
 forma.
 v. 5. 13.
 icatio.
 fa gens
 qvòd
 centur
 stenus,
 nitatis
 m pro
 (ad o
 tẽr ag
 ndum
 opera
 erunt,
 bi fuit
 distin
 susce
 embro
 it tem
 Inter
 indies
 peretur
 ער ל
 do (la
 pidum